

Uppdaterad och omtryckt oktober 2013

Fyra saker du inte vill veta om svensk vapenexport

Sverige är idag världens åttonde största vapenexportör. Att ha en betydande roll på den internationella vapenmarknaden får konsekvenser. Och de är fyra: svenska vapen bidrar till att göda krig och konflikter, bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter, bidrar till fattigdom, och stärker diktaturer. Effekter av vapenexporten du kanske inte har känt till eller tänkt på.

Världens stater lägger över 11 000 miljarder kronor varje år på militärutgifter. Det motsvarar mer än 1 500 kronor per person i världen. Samtidigt dör nära 20 000 barn varje dag av sjukdomar som beror på brist på mat, vatten och hälsovård. Om resurserna fördelades annorlunda hade många liv kunnat räddas.

Militär upprustning är i sig en starkt bidragande orsak till konflikter och till att konflikter blir våldsamma och väpnade. Omvänt har nedrustning i många fall varit ett viktigt inslag i de processer som lett till hållbar fred.

Det är därför ett mål i sig att begränsa vapenproduktionen i världen.

www.amnesty.se

www.diakonia.se

www.krf.se

www.ikff.se

www.svenskafreds.se

1 | Bidrar till att göda krig och konflikter

Delar av världen präglas av djupgående och komplicerade konflikter, som ofta leder till krig och grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Sverige bör verka för en radikal svensk och global nedrustning och för att resurser som idag läggs på militär upprustning omfördelas till insatser för att förebygga krig och konflikter. Den internationella vapenhandeln är en viktig drivkraft bakom militära upprustningar, och bidrar därmed till krig och väpnade konflikter. De svenska riktlinjerna säger att vapenexport inte bör beviljas till stater som befinner sig, i eller riskerar att hamna i, väpnad konflikt.

Regelverket har tolkats så att vapenexport till krigförande länder blivit möjlig till länder som anses vara strategiskt viktiga för Sverige.

Under pågående krig har Sverige exporterat vapen till USA och Storbritannien. Trots långvarigt krig mellan Indien och Pakistan har Sverige under lång tid levererat krigsmateriel till båda parter för att inte äventyra nuvarande och framtida affärskontrakt.

Det behövs ett tydligare regelverk kring vapenexport till länder i krig eller där det finns risk för väpnad konflikt. Det måste också bli lättare att utkräva politiskt ansvar och få insyn i hur enskilda beslut fattats och motiverats.

I april 2013 antog FN:s generalförsamling vapenhandelsavtalet Arms Trade Treaty (ATT). I och med det skapas globala regler för vapenhandel. Avtalet är ett stort steg framåt men samtidigt öppet för tolkning på flera viktiga punkter. Sverige måste så fort som möjligt se till att svenska lagar och regler är i linje med ATT och gå i täten för en strikt tolkning av avtalet som bidrar till så tydliga och skarpa regler som möjligt för den globala vapenhandeln.

Svenska vapen i krig

Granatgeväret Carl Gustaf produceras av Saab Bofors Dynamics och har sålts till över 40 länder. Carl Gustaf har använts i flera krig, bland annat i Burma, Kambodja, Sri Lanka, Vietnam, Indien och Irak.

Pansarskottet AT4 har sålts till bland andra Brasilien, Danmark, Nederländerna, Frankrike och Venezuela. Hundratusentals AT4 har också licens-tillverkats i USA och användes till exempel när USA 1989 invaderade Panama. Det används också av USA i Afghanistan och Irak.

Luftvärnsroboten Robot 70 finns idag i minst 18 länder, till exempel Argentina, Bahrain, Brasilien, Förenade Arabemiraten, Indonesien, Iran, Pakistan, Singapore och Tunisien. 1999 användes Robot 70 i Kargilkriget i Kashmir.

Indisk soldat med det svensktillverkade granatgeväret Carl Gustaf i samband med våldsamma oroligheter i Ahmadabad 2002. Foto: Aman Sharm/Scanpix.

Indiska armén använde Boforstillverkade 155 mm kanoner i Kargilkriget i Kashmir 1999.
Foto: Mustafa Tauseef/Scanpix

Svensk vapenexport och brott mot mänskliga rättigheter

Exempel på tolv länder som fick köpa svensk krigsmateriel 2008–2012 där allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna sker.

Saudiarabien: Inskränkt yttrande- och föreningsfrihet, såsom fängslande av regimkritiker och våld mot demonstranter. Tortyr, grova kränkningar av kvinnors rättigheter samt dödsstraff. Gav militärt stöd till Bahrain för att stoppa protesterna under den arabiska våren.

Vapensamarbete: radarsystem, anti-tankmissiler med mera för 4,1 miljarder kronor.

Bahrain: Fängslande av oppositionella, dödsstraff, tortyr samt utbredd straffrihet. Våld mot demonstranter.

Vapenexport: marina ledningssystem med mera för 9,2 miljoner kronor.

De övriga länderna är: Brasilien, Indien, Malaysia, Mexiko, Pakistan, Thailand, Tunisien, Förenade Arabemiraten, Egypten och Algeriet. Källa: Amnesty, Svenska Freds – och Skiljedomsföreningen och Sipri.

2 | Bidrar till brott mot mänskliga rättigheter

En av de grundläggande förutsättningarna för svensk vapenexport är att mottagarlandet ska respektera de mänskliga rättigheterna. Trots det exporterar Sverige vapen till en rad länder som kränker mänskliga rättigheter. Vapenexporten försvagar därmed Sveriges möjligheter att verka för alla människors lika värde och rättigheter och det leder till negativa säkerhetspolitiska konsekvenser. Sambandet mellan respekt för de mänskliga rättigheterna och en fredlig utveckling är sedan länge ett erkänt faktum.

Sverige har höga ambitioner att stå upp för de mänskliga rättigheterna. I riktlinjerna för vapenexport är respekt för mänskliga rättigheter ett »centralt villkor« för att vapenexport skall beviljas. Det spelar ingen roll om vapnen i sig kan komma att användas för att kränka mänskliga rättigheter eller inte. Det räcker att kränkningarna förekommer i landet.

Men verkligheten ser annorlunda ut. Sverige exporterar stora mängder krigsmateriel till flera länder där allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter begås. Exporten legitimerar dessa regeringar politiskt och stärker deras vapenmakt. Åren 2008–2012 fick 12 länder där allvarliga brott mot mänskliga rättigheter förekommer köpa stora mängder svensk krigsmateriel. Tre av dessa, Pakistan, Saudiarabien och Thailand, hamnar på listan över de största köparna av svenska vapen under perioden. Trots att jämställdhet ska vara en prioriterad fråga i svensk utrikespolitik har Sverige exporterat vapen till regimer som systematiskt kränker kvinnors mänskliga rättigheter.

När ett land väl fått tillstånd att köpa vapen från Sverige avbryts sällan handeln, även om situationen i landet försämras kraftigt. I regelverket står att affärer som klassas som följdleveranser, kompletteringar till en tidigare export, som princip ska godkännas. Begreppet har successivt utvidgats och inbegriper idag även till exempel ammunition, uppgraderingar och besläktad materiel. Det finns inte heller någon bortre tidsgräns. I vissa fall har export klassats som följdleveranser till affärer som godkändes 30 år tidigare. Här måste lagstiftningen ändras och respekten för mänskliga rättigheter ställas över handelspolitiska intressen.

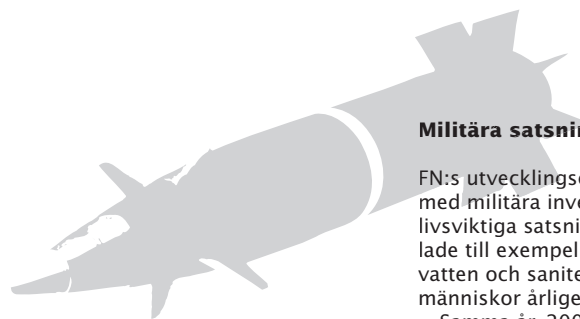
3 | Bidrar till fattigdom och underutveckling

Svenska vapen säljs till länder med utbredd fattigdom där vapenköpen direkt kan motverka arbetet mot fattigdom. Det är ett grundläggande problem att stater väljer att prioritera militära satsningar istället för fattigdomsbekämpning. För varje krona som läggs på bistånd i världen läggs ytterligare 14 kronor på militära upprustningar.

Att utrota fattigdomen i världen är mänsklighetens största moraliska, politiska och ekonomiska utmaning och en förutsättning för fred, stabilitet och hållbar utveckling. Trots stora tekniska framsteg och långa perioder av ekonomisk tillväxt har inte världens fattigdom minskat i motsvarande omfattning.

När riksdagen 2003 beslutade om Politik för Global Utveckling (PGU) var huvudpunkten att Sveriges politik måste vara samstämmig. Det innebär att: »Det Sverige säger och gör i ett sammanhang måste stämma med svenskt agerande i ett annat.« Målet är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. »Politiken skall präglas av ett rättighetsperspektiv« och kännetecknas av de »fattigas perspektiv på utveckling«. Även EU:s riktlinjer för vapenexport slår fast att medlemsstaterna ska ta hänsyn till om vapenaffären riskerar att hindra hållbar utveckling i köparlandet. Sverige måste därför i varje enskilt fall pröva om vapenexporten riskerar att motverka hållbar utveckling. En försiktighetsprincip bör gälla. Finns det en risk för målkonflikt ska behovet av utveckling gå före och vapenexport inte tillåtas.

Idag är vapenhandeln präglad av omfattande sekretess som gör det svårt att få insyn i hur tillstånden prövats och på vilka grunder. Det är ett allvarligt demokratiskt problem. Öppenheten och möjligheten till ansvarsutkrävande i vapenexportpolitiken måste öka.

Militära satsningar motverkar utveckling

FN:s utvecklingsorgan UNDP har lyft fram problemet med militära investeringar i fattiga länder som hämmar livsviktiga satsningar på rent vatten och sanitet. Pakistan lade till exempel 47 gånger mer på sin militär än på vatten och sanitet år 2006, samtidigt som 118 000 människor årligen dör av diarré i landet.

Samma år, 2006, gavs klartecken till en av Sveriges största krigsmaterielaffärer någonsin, export av det militära radarsystemet Erieye till Pakistan. Affären kostade Pakistan 8,3 miljarder kronor, en summa som var 12 gånger större än Pakistans årsbudget för vatten och sanitet. Den svenska staten försäkrade affären genom exportkrediter för 16 miljarder kronor i avtal med Pakistans regering.

1999 köpte Sydafrika krigsmateriel för ca 6 miljarder dollar, bland annat krigsfartyg, ubåtar och 28 svensktillverkade stridsflygplan JAS 39 Gripen. För varje krona som idag används till att bekämpa Hiv/Aids i Sydafrika läggs 7,60 kr på att betala av dessa vapeninköp. Foto: Scanpix.

Vice försvarsminister från Saudiarabien, prins Khaled, och Sveriges dåvarande försvarsminister Leni Björklund (S) möter pressen i samband med statsbesöket i november 2005. Det avtal som då slöts förnyades sedan av den borgerliga alliansregeringen. Foto: Henrik Montgomery/Scanpix.

Militäravtal med Saudiarabien

Vid ett officiellt statsbesök undertecknade Sverige den 15 november 2005 ett långtgående militärt samarbetsavtal med Saudiarabien. Avtalet inleds med att länderna »med stor tillfredsställelse uttrycker sin önskan att ytterligare förstärka de goda och vänskapliga förbindelserna genom direkt militärt samarbete«. Avtalet fungerar som en dörröppnare för svensk vapenindustri och Saab träffade också den saudiska delegationen för diskussion om framtida exportaffärer. Detta avtal låg sedan till grund för planerna att med svenskt stöd bygga en vapenfabrik i Saudiarabien som avslöjades våren 2012.

Saudiarabien är en av världens mest brutala diktaturer och Sveriges utrikesdepartement riktar i sin egen rapport skarp kritik mot bristen på respekt för mänskliga rättigheter. Det är inte tillåtet att offentligt kritisera islam eller kungafamiljen. Politiska partier är förbjudna och demonstrationer olagliga. Saudiska kvinnor står under manligt förmyndarskap och behöver sin manlige förmyndares tillstånd för att till exempel besöka sjukhus och offentliga institutioner, arbeta, studera eller åka utomlands. I domstol väger en kvinnas vittnesmål hälften så tungt som en mans.

4 | Stärker diktaturer

Trots att demokratifrämjande ska vara en central del av svensk utrikespolitik säljer Sverige vapen till icke-demokratier, däribland en rad diktaturer. Genom bistånd och politiska insatser har Sverige på olika sätt arbetat för att stödja demokratiska krafter och demokratisk utveckling i olika delar av världen. Demokrati är en hörnsten i Sveriges politik för global utveckling. Politiken ska präglas av ett rättighetsperspektiv, där både demokrati och mänskliga rättigheter ingår. »De förstärker varandra och är varandras förutsättningar« skriver regeringen.

Svensk praxis har möjliggjort att vapenexport tillåtits till flera icke-demokratier. Under 2011 gick mer än hälften av krigsmaterielexporten, 56 procent, till länder som klassas som ofria eller delvis ofria av organisationen Freedom House. Mellan 2008 och 2012 var genomsnittet 29 procent. Exempel på icke-demokratier som Sverige exporterat vapen till de senaste fem åren är Brunei, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien, Singapore, Tunisien, Thailand och Pakistan. Särskilt tydligt blev glappet mellan utrikespolitiken och vapenexporten under och efter den arabiska våren 2011. Sverige sade sig då stå på demokratikämparnas sida samtidigt som vapenexporten till regimerna i Mellanöstern och Nordafrika fortsatte.

Det borde vara en självklarhet att inte tillåta export till länder där medborgarna helt saknar inflytande över importen eller till och med riskerar att fängslas om de protesterar mot den. Krigsmaterielexport till diktaturer legitimerar diktaturen och motverkar möjligheterna till en demokratisk utveckling.

Det är också orimligt att Sverige har militärt samarbete med, och importerar vapen från, diktaturer och andra länder som kränker de mänskliga rättigheterna. Sverige importerade mellan 1996 och 2003 krigsmateriel för minst 90 miljoner kronor från diktaturen Vitryssland. Under samma period gav Sverige ungefär 60 miljoner kronor i bistånd till demokratifrämjande insatser i Vitryssland. I praktiken har alltså mer pengar gått till den förtryckande regimen än till de krafter som verkar för demokrati och mänskliga rättigheter. Det bör självklart införas riktlinjer för vapenimport.

Glappet mellan Sveriges ambitioner för fred, mänskliga rättigheter, utveckling och demokrati och den omfattande svenska vapenexporten blir allt tydligare.

Sveriges trovärdighet som en kraft för demokrati och mänskliga rättigheter försvagas kraftigt när vi genom vår vapenexport bidrar till motsatsen. Kritiken mot svensk vapenexport ledde 2011 till att Sveriges riksdag beslutade att exportkontrollen gentemot icke-demokratier ska skärpas. En parlamentarisk utredning tillsattes 2012 som ska lämna förslag på ny lagstiftning senast december 2014.

Det finns nu två vägar att välja mellan.

Antingen fortsätter vi på den inslagna vägen och beväpnar icke-demokratiska regimer som kränker mänskliga rättigheter, länder som är inblandade i väpnad konflikt, och länder med bristande utveckling.

Eller så väljer vi att stå upp för en sammanhållen utrikespolitik och ändrar exportkontrollpolitiken och dess tillämpning så att den överensstämmer med de utrikespolitiska målen om fred, mänskliga rättigheter, demokrati och global utveckling.

Vad väljer du?

1. Ska Sverige stoppa krigsmaterielexport till länder som hamnat i väpnad konflikt även om det kan äventyra eventuella affärskontrakt?

- Ja
- Nej

2. Ska Sverige exportera krigsmateriel till länder där det förekommer allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter?

- Ja
- Nej

3. Ska Sverige tillåta krigsmaterielexport om handeln riskerar att hindra hållbar utveckling i mottagarlandet?

- Ja
- Nej

4. Ska Sverige exportera krigsmateriel till icke-demokratier?

- Ja
- Nej

5. Ska Sverige införa riktlinjer för import av krigsmateriel utifrån liknande etiska principer som i reglerna för krigsmaterielexport?

- Ja
- Nej

6. Måste Sverige hedra ingångna avtal och godkänna följdleveranser av krigsmateriel även om situationen i landet försämrats?

- Ja
- Nej

7. Ska det vara offentligt på vilka grunder vapenaffärer prövats så att den politiska debatten kring enskilda affärer kan öka och politiskt ansvar kan utkrävas?

- Ja
- Nej

Frågor till svenska politiker; vad väljer du?

Amnesty, Diakonia, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet (IKFF), Kristna Fredsrörelsen och Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen.

Detta material har delvis finansierats med stöd från Svenska missionsrådet och Sida. SMR/Sida delar inte nödvändigtvis de åsikter som framförts här. Ansvaret för innehållet är uteslutande författarnas. Grafisk form: Unna design Tryck: Trycknu AB, Stockholm, oktober 2013